

G 23723 (24)

20 Februari 1936. *Proes*

KONINKRIJK BELGIË - MINISTERIE VAN JUSTITIE

CENTRALE
GEVANGENIS
TE GENT

HISTORISCH OVERZICHT
1772-1935

UNIVERSITEITSBIBLIOTHEEK GENT

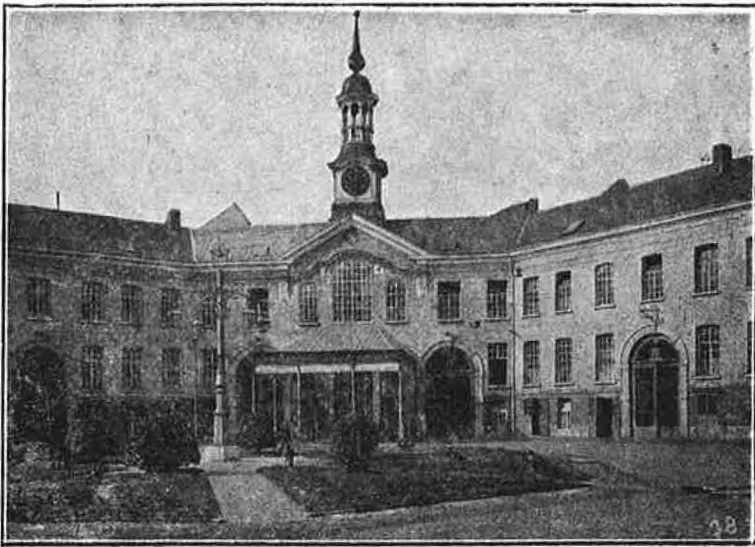

00000541209

G 23723 (24)

KONINKRIJK-BELGIË - MINISTERIE VAN JUSTITIE

CENTRALE GEVANGENIS TE GENT

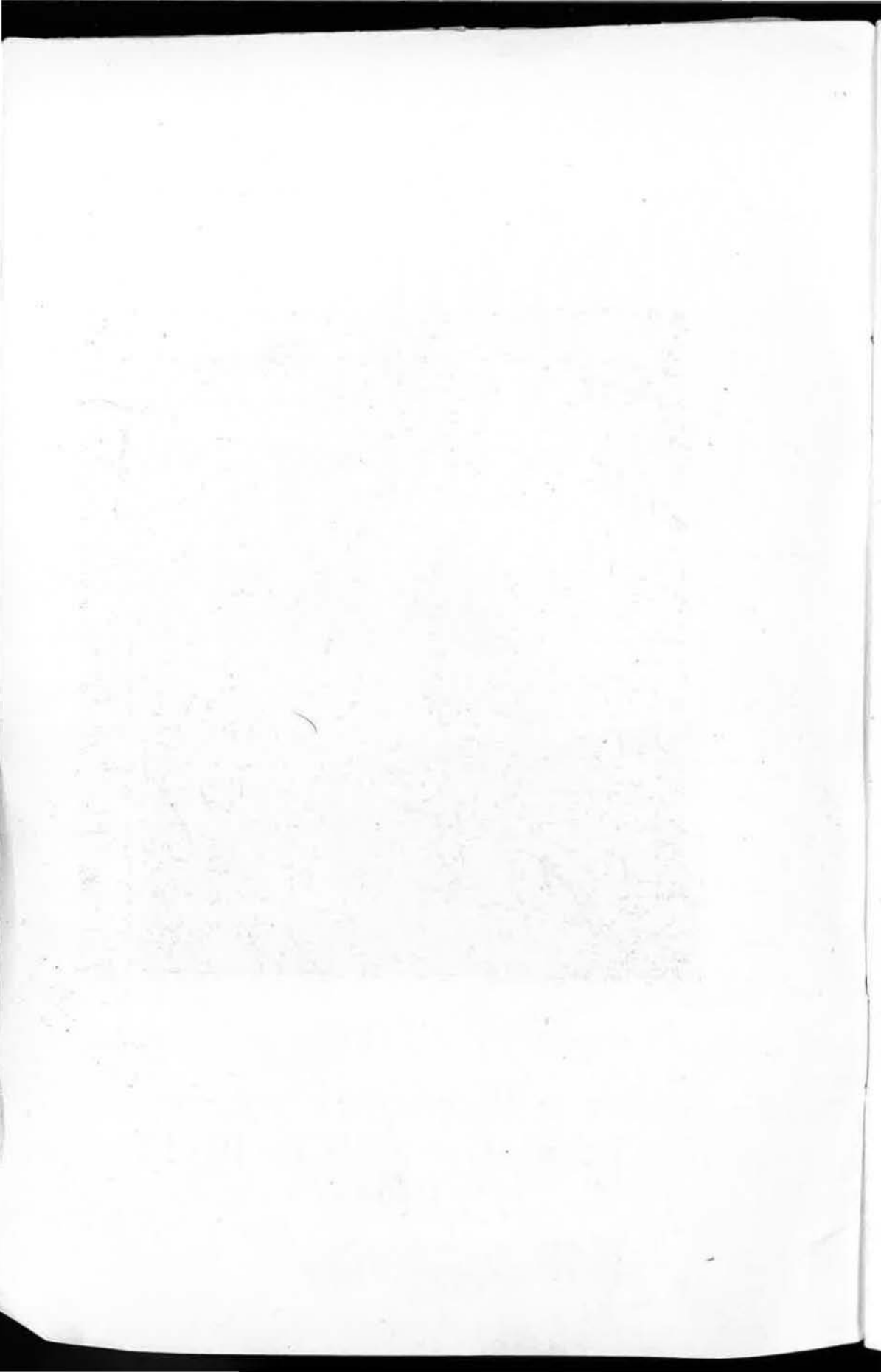

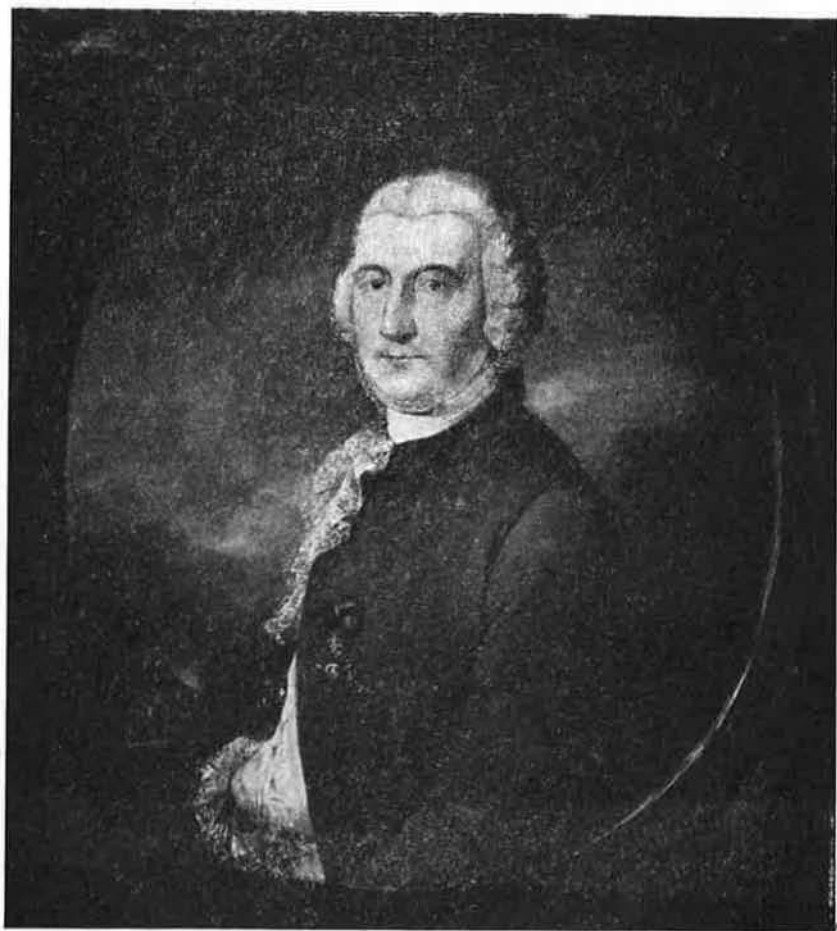
BINNENPLEIN

HISTORISCH OVERZICHT
1772-1935

1903 B1839

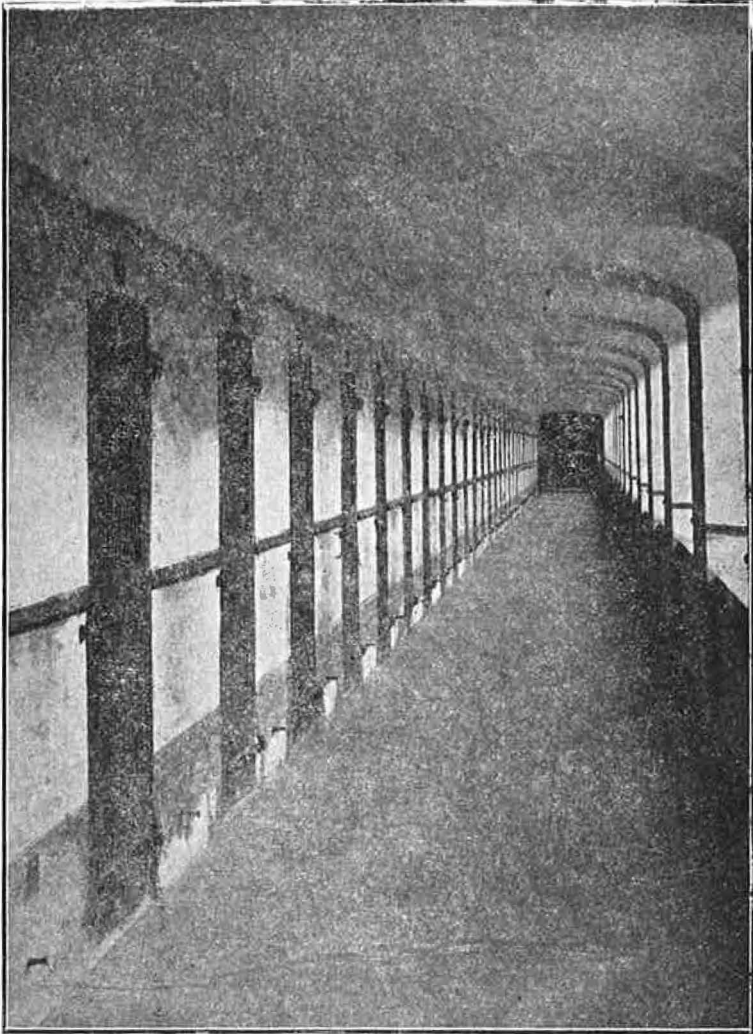
BIBL. UNIV.
GENT

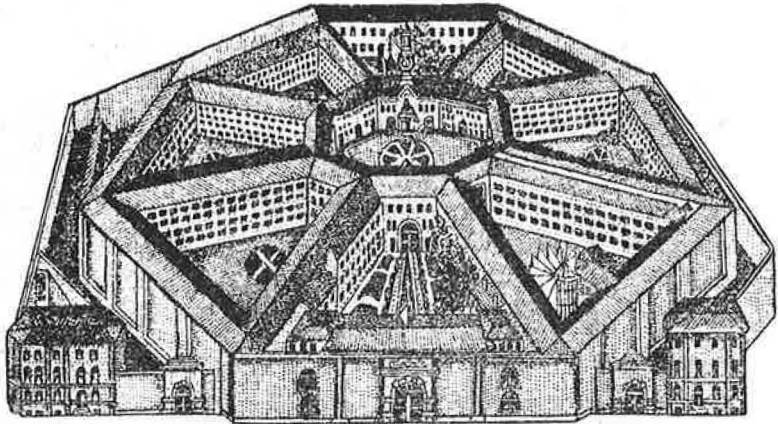

VILAIN XIII

BIBL. UNIV.
GENT

BÈN GANG

CENTRALE GEVANGENIS TE GENT

HISTORISCH OVERZICHT (1772-1935)

Qui noluerit operari non manducet

Voordat Maria-Theresia aan het bewind was gekomen, werd de hechtenis weinig of niet als straf opgelegd.

Naast de doodstraf werden toen als lijfstraf opgelegd : de schandpaal, het brandmerk, de geeseling en de verbanning.

In de gevangnissen werden alleen beklagden en gegijzelden opgenomen. Slecht gebouwd en ingericht als zij waren, kon men ze in werkelijkheid broeinesten noemen voor ziekte, promiscuïteit en werkeloosheid.

De jaren 1772 tot 1775 luidden, met de oprichting van het Rasphuis te Gent, op penitentiair gebied een nieuwen tijd in. De landlooperij maakte toen de Vlaamsche gewesten onveilig en het kwam er op aan doeltreffende, ingrijpende maatregelen te nemen.

In verband met dien toestand hadden de Staten van Vlaanderen dan ook hun Voorzitter Vilain XIII, Eerste-Schepen van de Keure van Gent, opdracht gegeven naar de middelen uit te zien om de buitensporigheden der landloopers en bedelaars te keer te gaan. En zoo ontstond, met de goedkeuring van Maria-Theresia, het Rasphuis, dat het zoo belangrijke, zooniet het belangrijkste stadium in de geschiedenis der Belgische straf-inrichtingen zou vertegenwoordigen.

Het gebouw is ingedeeld in een achthoek waarvan de acht kwartieren naar een open binnenplaats samenloopen, (de drie laatste kwartieren werden eerst in 1827 gebouwd); het beslaat een oppervlakte van 16.000 vierkante meter. Het geheel, de open plaats inbegrepen, omvat iets meer dan 4 Hectaren.

Zijn stichter, Vilain XIII, maakte er niet alleen een verblijf voor landloopers van, maar tevens ook voor misdadigers, vrouwen en kinderen. Meteen hadden de werkloozen die zich behoorlijk gedroegen er vrijwillig toegang en konden aldus een onderkomen vinden.

Het gebouw bevatte een groot aantal kamers waardoor het mogelijk was de gedetineerden van elkander te scheiden. De verschillende kwartieren vergemakkelijkten de indeeling volgens het geslacht en den leeftijd van de gedetineerden en volgens de gewichtigheid van de gepleegde misdrijven. Bij nacht werden de gevangenen afgezonderd (1).

In den wensch van Vilain XIII gold vooral de verbetering van de schuldigen, zooals blijkt uit zijn werk « *Mémoire sur les moyens de corriger les malfaiteurs et les fainéants à leur propre avantage et de les rendre utiles à l'État* ». Met dit doel was hij voorstander van den arbeid als hoofdbeginsel. De gevangenen moesten een vak aanleeren dat hun, na hun ontslag, zou toelaten in hun onderhoud te voorzien. Te dien einde richtte hij onder hen verschillende bedrijven in, onder meer

(1) « Nemaer dat voor elke klasse een separaet gebauw moeste wezen, en ideren individuelen persoon in een afgezonderd camertjen by nachte moeste besloten zyn ». (Uit het register der besluiten van de Gedeputeerde staten, 1772, blz. 111).

het raspen van campêche-hout waarmede verf wordt gemaakt. Vandaar de Vlaamsche volksnaam Rasphuis, die de inrichting sindsdien draagt.

De voortbrengst wist hij zoodanig te regelen dat de private nijverheid er geen schade onder leed. Zonder met verlies te werken moest de Staat voornamelijk de vakopleiding van de gevangenen in het oog houden en hun in de mate van het mogelijke, de ambachten aanleeren die in hun streek het meest voorkwamen.

De arbeid, de maaltijden en de ontspanning hadden in gemeenschap plaats. Het stilzwijgen was verplichtend, alhoewel zonder gestrengheid toegepast; het doel was alleen « wouwelarij, onfatsoenlijken en godeloozen praat te beletten ».

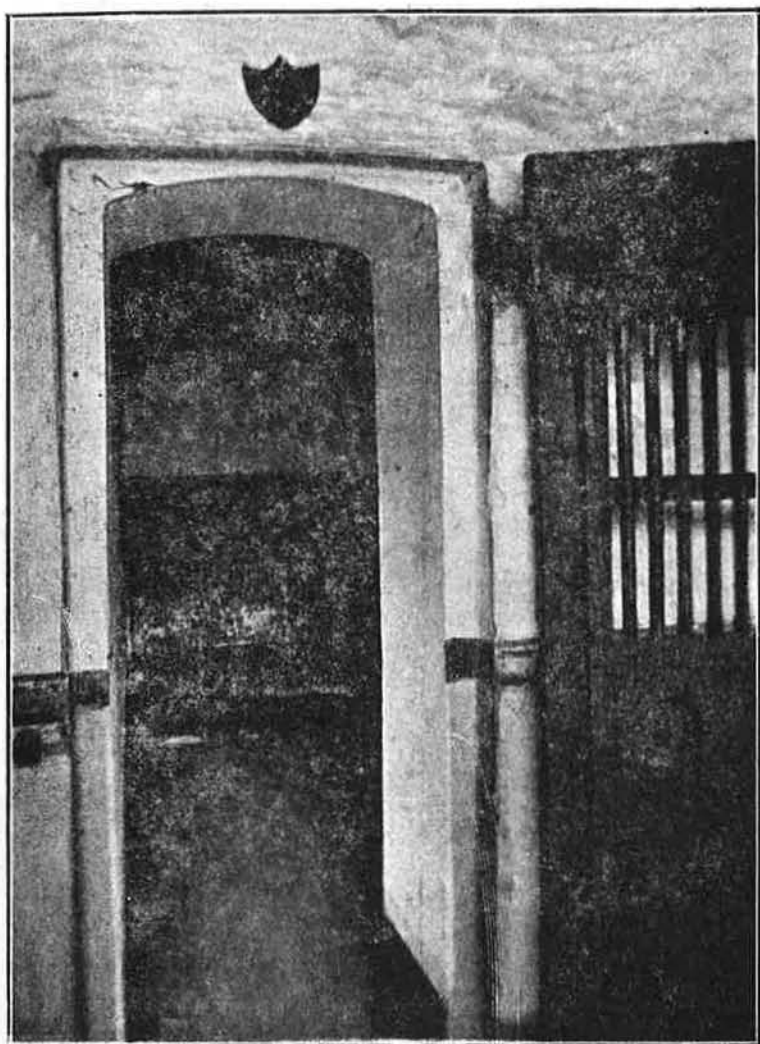
De tuchtstrafregeling voorzag liet toedienen van « stokslagen » waarvan het aantal 25 niet mocht overschrijden; in zekere gevallen mochten de weerspanningen, voor een niet te langen tijd, in een hok, waarvan de plankenvloer scherpe kanten vertoonden, opgesloten worden.

Vilain XIII was tegenstander van levenslange straffen. Reeds had hij het onbewust gevoel van de mogelijkheid, voor een groot aantal gedetineerden, om weder bij het maatschappelijk leven aangepast te worden. Bij gelegenheid en onder zekere voorwaarden stelde hij diegenen die verbeterd waren in vrijheid; daarentegen verlengde hij de hechtenis van diegenen die-zich weerspanning toonden; aldus paste hij, zooals men dikwijls schreef, werkelijk reeds de « onbepaalde veroordeeling » toe.

« Te weten dat hun levensloop ten einde is, zoo sprak » hij, brengt de gevangenen tot wanhoop. En daar alle hoop » verloren is, zijn zij voortaan onverschillig voor arbeid en » zedelijkheid; alleen bekommeren zij zich om ontvluchtings- » mogelijkheden en opstand en, vermits men het niet gepast » heeft geoordeeld hen van het leven te berooven, waarom zou » men het hun voorloopig ondragelijk maken.» (*Deuxième mémoire*, Hoofdst. II, Besluit).

Zijn vooruitstrevende opvattingen, zoo merkwaardig voor dit tijdstip, werden eveneens toegepast in de gevangenis te Vilvoorde, gebouwd in 1773, alsmede door de Amerikaansche hervormers, in de gevangenis te Auburn in 1816.

De dood van dezen grooten voorlooper, die ongeveer met het einde der regeering van Maria-Theresia samenviel, bracht de inrichting den genadeslag toe. Op aandringen van eenige groote nijveraars, die zich het monopolie der voortbrengst

BINNENZICHT VAN EEN CEL

wenschten te verzekeren, beval Jozef II, in 1782, het stopzetten van ongeveer alle werk in de gevangenissen. Zoowel uit zedelijk oogpunt als uit het oogpunt der gezondheid, had deze maatregel rampspoedige gevolgen, wat John Howard, de hervormer der Engelsche gevangenissen die, ter gelegenheid van zijn vorige bezoeken, in 1775 en 1778, zooveel blijken van bewondering had gegeven, met treurnis vaststelde.

De toestand verergerde nog onder de Fransche overheersching. De gevangenis werd alsdan bij aanbesteding aan een nijveraer met name Lieven Bauwens afgestaan, die, in ruil voor den arbeid van de gevangenen, in het algemeen onderhoud dezer voorzag en hun ieder een dagelijksch loon toekende van 25 tot 30 centiem. Om zijne zaken uit te breiden bekwam hij de overbrenging der bekwaamste werklieden die zich in de Fransche strafinrichtingen bevonden. Weldra vertoefden in het Rasphuis, waar slechts plaats was voor 400 man, 1600 gedetineerden. Zij sliepen, zoo beweert een schrijver, met twee in een bed, terwijl anderen veelal op den grond vernachtten. De regelen der hygiëne werden geheel verwaarloosd. Onbeschrijfelijke slemperijen werden geduld, terwijl het peil der zedelijkheid angstwekkend daalde.

Onder het Hollandsch regiem (1815-1830) stelden de overheden een einde aan dit onteerend bedrijf en schaften het forfaitaire ondernemingsstelsel, bron van allerhande misbruiken, af, om het door de regie, volgens de beginselen van Vilain XIII, te vervangen. Nuttige, stoffelijke verbeteringen werden verwezenlijkt; toch moet worden bekend dat er anderzijds niets werd ondernomen om de gevangenen tot inkeer te brengen. De inrichting was feitelijk niets meer dan een groote werkplaats en ten gevolge van de voortdurende overbevolking, zag de regeering zich ten slotte genoodzaakt de afzonderlijke nachtcellen af te schaffen om gemeenschappelijke slaapzalen in te richten. Onnoodig te wijzen op de betreuenswaardige gevolgen van deze beslissing.

Na de omwenteling van 1830 stelde de Belgische regeering aan het hoofd van het bestuur van het gevangeniswezen Eduard Ducpétiaux, een merkwaardig begaafd man, die, zooals een biograaf schreef, bij de onderbroken traditie weer aansloot. Ducpétiaux, die een vurige en milde natuur was, en bovendien schitterende studiën in de rechten had gedaan, was de geschikte man om het door Vilain XIII begonnen werk voort te zetten en te voltooien. Dank zij hem trad spoedig een verandering in, in den toestand der Rijksgevangenissen. Hij deed te Gent en te

Vilvoorde de nachtelijke afzondering der gevangenen terug invoeren en deed eveneens in de Centrale Huizen te Namen en te Sint Hubert dien maatregel toepassen. Hij hield er de hand aan dat de indeeling volgens het geslacht, den leeftijd en den straftijd stipt in acht werd genomen. Hij verbeterde de kantien en de arbeidsregeling alsmede de voeding en de kleeding der gevangenen. Ook het onderwijs, de moreele boekhouding, de bescherming der ontslagen gevangenen, enz., werden door hem ingevoerd of op nieuwe grondslagen ingericht.

Zoedoende bereidd? hij den weg voor tot een grondiger evolutie van het strafstelsel. Overtuigd voorstander van de cellulaire opsluiting, na in Amerika, in Engeland en in Duitschland proeven van nabij te hebben gevolgd, bekwam Ducpétiaux de oprichting van een celafdeeling in het Rasphuis te Gent.

Zooals Vilain XIII beoogde hij voornamelijk de maatschappelijke reclasseering der gedetineerden, maar hij was van oordeel dat, om dat doel te bereiken, de cel doelmatiger was dan het gemeenschappelijk regiem. Zijne opvattingen werden in de wetenschappelijke kringen gunstig onthaald. Welhaast verwekten zij een gedachtenstrooming die voor de verwezenlijking er van uiterst bevorderlijk was en, geleidelijk doch zonder onderbreking leidde tot het ontstaan van andere voorzichtige, doch voortdurende verbeteringen in zake gevangeniswezen. Het verbeteringshuis te Gent, thans bekend onder den naam van Centrale Gevangenis, diende hem tot proefveld.

Het is te begrijpen dat, zooals het met veel zaken aanvankelijk het geval is, op dit nog onbekend terrein fataal met dan een misrekening zou worden opgelopen, en wel inzonderheid wat betrof de aan het celregiem te onderwerpen categorieën van gedetineerden. Ducpétiaux was echter mans genoeg om deze hinderpalen te boven te komen. Gehecht aan de beginselen die hij in zijn memorie « *Des conditions d'application du système de l'emprisonnement séparé* » had ontwikkeld, spande hij zijne krachten in om zijne methode ingang te doen vinden; de inwijding der celgevangenis te Leuven in 1860 beteekende een schitterende triomf voor zijne opvattingen.

Op 1 Januari 1843, bevatte de gevangenis te Gent, volgens een statistiek van dat tijdstip, 903 gevangenen, die voor het meerendeel tot levensslangen of tijdelijken dwangarbeid veroordeeld waren.

Toen reeds echter, werden tegen die inrichting groote bezwaren aangevoerd, die naar het schijnt, hoofdzakelijk gericht waren tegen de schikking der lokalen.

Emiel Van Hoorebeke, advokaat bij het Hof van beroep te Gent en hoofdredacteur bij het « *Journal des Flandres* » schreef inderdaad in zijn in het jaar 1843 verschenen werk : « *Etude sur le système pénitentiaire en France et en Belgique* », het volgende :

« Het feit dat het Rasphuis te Gent cirkelvormig gebouwd » is, maakt de bewaking er van zeer moeilijk en bezwarend. »
» Ieder kwartier is om zoo te zeggen een gevangenis op zich- » zelf en vergt een bijzondere bewaking. Men moet inderdaad » bekennen dat die inrichting werd gebouwd volgens begrippen » welke door den tijd merkelijk gewijzigd werden. »

Hij voegde er de volgende woorden aan toe, die wel eenigzins overdreven lijken :

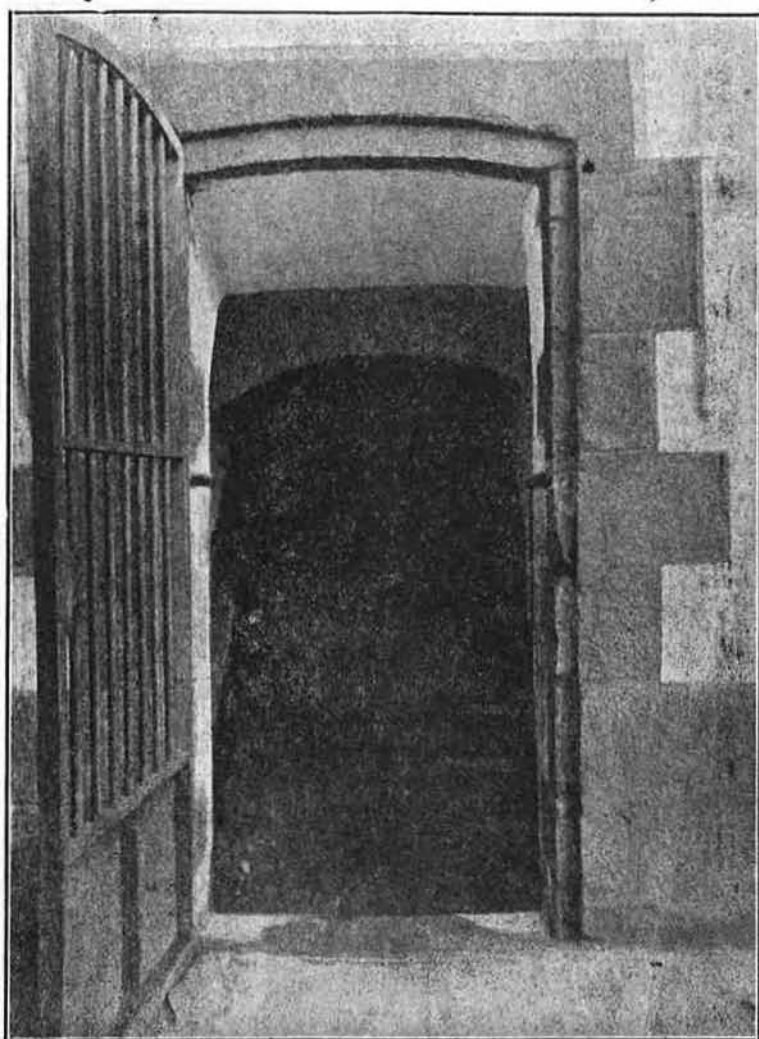
« De gevangenis te Gent is in onze oogen slechts een » school van verderf, een kazerne van ontucht en verdorven- » heid. De schuld ligt goddank, niet bij het personeel der » bedienden, zij is evenmin te wijten aan gebrek aan toezicht » vanwege het Bestuur, maar wel aan het lokaal dat slecht » ingedeeld is, stelsel dat verkeerd en niet goed te maken is. »

Dit belet niet dat wij den hoogstbelangrijken invloed mogen ontkennen noch onderschatten welken dit huis op de inrichting van het gevangeniswezen heeft gehad zoowel in Europa als in Amerika. De nieuwsgierigheid welke zij verwekt heeft, het stelsel der wederaanpassing dat er een toepassing vond, het gebruik der arbeidstucht als hervormingselement, de toepassing van de indeeling der gevangenen in categorieën, dit alles houdt verband met de machtige gedachtenstrooming die aan de strafwetenschap nieuwe banen opende.

« Is het niet billijk, zoo schreef Vilain XIII, dat deze, die » bij de vervulling zijner plichten, blijk gaf van den grootsten » ijver en de meeste stiptheid, die gepoogd heeft zijne zeden en » gewoonten te hervormen en die zich bekwaamd heeft in het » beroep dat zijn bestaan verzekert, spoediger aan de gemeen- » schap worde teruggeschonken? Dient zijn gevangenschap niet » verkort te worden? » Deze heuglijke woorden zouden bij de » komende geslachten steeds dieper inslaan.

Het past overigens ook aan deze verklaring van den hervormer te herinneren : « Een inrichting kan onmogelijk in eens » de volmaaktheid bereiken.

» Tijd en ondervinding zijn groote meesters. Meer klaar- » ziende personen dan ik, zullen zien wat ik niet heb bemerkt, » zij zullen van mijn opzoekingen en zelfs van mijn dwalingen » gebruik maken om op dat gebied, zoover zulks in ons bereik

TRAP NAAR DE WERKHUIZEN

» ligt, de volmaaktheid te bekomen ; wat ik dan ook vurig en » oprecht wensch. »

Na het openen der Centrale Gevangenis te Leuven deed het Bestuur van het gevangeniswezen naar dit geslacht overbrengen een deel der voor verbetering vatbare gedetineerden die tot tijdelijken dwangarbeid waren veroordeeld, en zich in de Centrale Gevangenis te Gent bevonden.

Deze strafinrichting, bestemd voor de tot dwangarbeid veroordeelden, moest, krachtens een koninklijk besluit van 8 Juli 1866, ook de tot opsluiting veroordeelden opnemen.

Vijf jaar nadien werd er een bijzonder kwartier ingericht voor de correctioneel veroordeelden.

Een grootere verandering zou worden ingevoerd door het koninklijk besluit van 11 April 1874 waarbij werd bepaald dat al de tot dwangarbeid en tot opsluiting veroordeelde gevangenen, die in de Centrale Gevangenis te Gent gedetineerd waren, voortaan hun straf in de strafinrichting te Leuven zouden uitboeten.

Van dien datum af was de Centrale Gevangenis te Gent bestemd :

1° voor de tot levenslange straffen veroordeelde gevangenen die, na tien jaar in de cel te hebben doorgebracht, de gemeenschappelijke hechtenis zouden aanvragen op grond van het recht hun door de wet van 4 Maart 1870 toegekend.

2° voor al de crimineel veroordeelden die, wegens zekere omstandigheden in verband met hun lichaams- of geestestoestand, aan het afzonderingsregiem niet zouden kunnen onderworpen worden.

Krachtens een rondschrijven van 20 December 1879, werd er een kwartier van de gevangenis ingericht voor militairen die tot een straf van meer dan drie maanden, zonder rangverlaging, waren veroordeeld ; maar dit kwartier werd den 30^{en} Juni 1887 ontruimd en een rondschrijven van 6 Juli van hetzelfde jaar schreef voor dat de veroordeelden van die categorie hun straf zouden ondergaan in de gevangenis der plaats waar de veroordeeling werd uitgesproken.

Intusschen was er, ingevolge een koninklijk besluit van 10 December 1881, een nieuwe en belangrijke wijziging ingetreden door het tot stand brengen van een bijzondere inrichting voor jonge veroordeelden. Aan dit gesticht werd er in 1887 een tuchtkwartier toegevoegd.

De gevangenis te Gent bestond toen uit de volgende categorieën :

A) De crimineel veroordeelden die na tien jaar cellulaire hechtenis, het gemeenschappelijk regiem hadden gekozen en deze die, wegens hun lichamelijken en geestelijken toestand, voor het celregiem ongeschikt waren.

B) De correctioneel veroordeelden, ongeschikt voor het celregiem.

C) De jonge veroordeelden, namelijk :

1° de minderjarigen van 18 jaar (op het oogenblik hunner veroordeeling) die een gevangenisstraf hadden opgelopen en ter beschikking van de regeering waren gesteld ;

2° de veroordeelden, niet ter beschikking van de regeering gesteld, oud minder dan 16 jaar, en 16 tot 18 jaar.

D) De bijloopers van publieke meisjes, beneden den leeftijd van 18 jaar ; de weerspannigen der verbeteringscholen, bij ministerieele beschikking naar het tuchtkwartier overgebracht ; gewezen verpleegden van het kwartier die wegens wangedrag opnieuw werden opgesloten ; verpleegden die op verzoek der gemeenteoverheden werden geïnterneerd.

De bevolking der inrichting was tamelijk hoog : op 27 Januari 1898 bedroeg zij 854 gedetineerden, waarvan 113 crimineel veroordeelden, 582 correctioneel veroordeelden (waaronder 94 voor lange straffen) en 231 jonge misdadigers.

Het ministerieel besluit van 15 Mei 1906 aangaande de classificatie der veroordeelden bracht dan de Centrale Gevangenis te Gent geen wijzigingen toe, tenzij voor het kwartier der correctioneel veroordeelden. Te rekenen van dien datum mocht dit nog alleen de gedetineerden opnemen die om reden van hun geestes- of lichaamsgesteldheid, ongeschikt verklaard werden om het celregiem te ondergaan, alsook de veroordeelden uit overbevolkte hulpgevangenissen overgebracht.

De oorlog 1914-1918 bracht geen wijziging aan dezen toestand, doch bij den aanvang van 1921 werd het tuchtkwartier voor minderjarigen afgeschaft.

Een koninklijk besluit van 28 Juni van dit jaar richtte twee strafscholen op, de eene, een straflandbouwschool te Merxplas, de andere, een strafnijverheidsschool te Gent, beide bestemd voor jonge veroordeelden oud 16 tot 21 jaar.

Het vakonderwijs zou alzoo een nieuw uitzicht krijgen. Te Gent mochten de gedetineerden de volgende ambachten aanleeren : paswerker-smid, blikslager, schrijnwerker-meubelmaker, schoenmaker, kleermaker, boekbinder en huisschilder.

In 1931 werd de strafnijverheidsschool bij de straflandbouwschool gevoegd en naar Hoogstraeten overgebracht onder de benaming « Straflandbouw- en nijverheidsschool ».

Daar de wet tot bescherming der maatschappij d.d. 9 April 1930 de oprichting van bijzondere instellingen voor abnormalen eischte, werd er, bij koninklijk besluit van 15 December 1930, in de Centrale Gevangenis te Gent ten behoeve van de abnormalen een afdeling tot bescherming van de maatschappij ingericht. Dit was de laatste wijziging die het oude Rasphuis zou ondergaan.

Ondanks de oprichting van de afdeling, tot bescherming der maatschappij, had het verdwijnen van het kwartier der jonge misdadigers en van de strafnijverheidsschool, de bevolking zeer doen slinken. Op 1 Januari 1935 telde zij nog slechts 513 gedetineerden.

Anderzijds moest de reorganisatie der penitentiaire diensten, sinds den wapenstilstand trapsgewijze doorgevoerd en verwezenlijkt, ook andere hergroeperingen of specialisaties medebrengen.

De Centrale Gevangenis te Gent beantwoordde niet meer aan hare bestemming. Hare verouderde en soms heel siecht verluchte lokalen, konden bij de vereischten der hygiëne niet meer aangepast worden. Ten gevolge van de verspreiding en de uitgestrektheid der lokalen, was de bewaking der gedetineerden zeer moeilijk. En dit bracht zoowel de zedelijkheid van de gevangenen als de veiligheid van het personeel in het gedrang.

Voor den Staat bracht de Centrale Gevangenis te Gent een zeer zwaren last mede, volkomen buiten verhouding met het van dag tot dag afnemend nut dat het behoud er van zou hebben kunnen rechtvaardigen.

Het Bestuur besliste dus ze af te schaffen.

De gevangenen werden als volgt per categorie overgebracht :

1° De lichaamszwakken naar Merxplas, waar een paviljoen van de Weldadigheidskolonie voor hen werd ingericht.

2° De geesteszwakken naar de celgevangenis te Oude-naarde, welke, met het oog op bezuiging, sedert jaren onbezet was gebleven en thans terug in gebruik wordt genomen.

3° De abnormalen naar het gesticht tot bescherming van de maatschappij te Doornik, waar men een paviljoen opricht voor de gevaarlijke geïnterneerden die voorloopig in het veiligheidskwartier zijn ondergebracht.

Een rationeel strafregiem zooals de hedendaagsche penalisten het opvatten, kon in de logge gebouwen der Centrale Gevangenis te Gent geen toepassing vinden. Maar, zoo men gehoor moet geven aan de vereischten van den vooruitgang, is het nochtans begrijpelijk dat het niet zonder eenige ontroering is dat men een gebouw ziet verdwijnen waarvan het historisch verleden zoo rijk is aan ervaringen en lessen. Al degenen die, in welke hoedanigheid ook in het leven van de Belgische gevangenen belang stellen, zullen het eens zijn om aan het oude « Rasphuis » dat wij aan Vilain XIII te danken hadden, ondanks zijn gebreken en leemten, hulde te brengen.

